

Yatsyshyn M. Differentiation of Legal Realities in the Criminal Law Norms Making Process (Overview of Current Scientific Maxim). The article is devoted to the analysis of the scientific approach towards finding out legal reality in the criminal law making process. The current system of execution of criminal sentences and pre-trial detention does not meet the current level of development of society and the state, as well as the declared principles of respect for human rights and freedoms in the penitentiary process. Therefore the question of public policy in this area is of primary importance. Today, the scientific community intensified search for a rational solution of pressing problems. Creation of criminal law norms in the broadest sense, appears as a complex system involving in essence, meaning, purpose and objectives set laws and applicable international treaties that govern this area of public relations.

Key words: legal reality, criminal law, the legal act, punishment.

УДК 325.45 (477.82)

С. Булавіна

Правовий статус українських громадських організацій на Волині (1918–1939 рр.)

У статті досліджено юридичні підстави діяльності українських громадських організацій Волині міжвоєнного періоду. Проаналізовано характерні особливості українських громадських організацій, зокрема регіональних підрозділів «Просвіти», «Рідної школи», Товариства імені Лесі Українки. Досліджено основні статутні засади їхньої діяльності.

Ключові слова: правовий статус, українські громадські організації, українсько-польські відносини, законодавство, Волинь.

Постановка наукової проблеми та її значення. Волинь спочатку підлягала так званому Цивільному управлінню східних земель Польщі, а потім стала Волинським воєводством, до якого входили нинішні Волинська й Рівненська області, а також Крем'янецький і Шумський райони Тернопільської. Центр воєводства був у Луцьку. До його складу входило 11 повітів. Ця проблема маловивчена й потребує подальших досліджень.

Формулювання мети та завдань статті. Дослідницькою метою та завданням автор визначив спробу розкрити правовий статус діяльності українських громадських організацій Волині міжвоєнного періоду.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. З огляду на міжнародну громадську думку, що ґрунтувалися на Версальському трактаті від 28 червня 1919 р., де гарантувалися «певні права всім польським громадянам без різниці раси, мови чи релігії...», без перешкод займати громадські, урядові посади, мати обов'язки» і де стверджувалося, що «держави сприяє відкриттю початкових шкіл», польська влада змушена була неодноразово запевняти про готовність поважати права українців у своїй державі. Це знайшло відображення і в Конституції 17 березня 1921 р., де в § 109 зазначалося, що «кожний громадянин має право збереження своєї народності й піклування про свою мову і народні особливості». Ці права підтверджувалися Ризьким мирним договором від 18 березня 1921 р., у статті VII: «Польща надає особам російської, української, білоруської національності, що знаходяться в Польщі на підставі рівноправства націй, всі права, забезпечуючи вільний розвиток культури, мови і виконання релігійних обрядів». Окрім того, правовий статус організацій керувався Розпорядженням генерального комісара земель східних із дня 25 вересня 1919 р.

Польська влада, незалежно від політичних напрямів, ще до створення Польської держави стояла на шовіністичних позиціях ігнорування прав західноукраїнського населення на самовизначення й висувала необґрунтовані претензії на володіння українськими землями. Із часу окупації земель Західної України українська проблема стала для Польщі однією з найскладніших. Вона посідала важливе місце у внутрішній політиці уряду, а також у суспільно-політичній діяльності різних партій та організацій тодішньої Польської держави.

Відповідно до концепції однонаціональної Польщі й політики примусової асиміляції не-польського населення, уряд рішуче відкинув право українського населення на автономне самоуправління, гарантоване йому міжнародними договорами, підписаними Польщею, у тому числі рішенням Ради послів великих держав від 14 березня 1923 р. Для утвердження єдності західноукраїнських земель із Польською державою адміністрація намагалася ліквідувати навіть формальні ознаки територіально-адміністративної відокремленості Західної України від Польщі. У зв'язку з цим уряд заборонив уживати назву «Західна Україна»[11].

У 20–30-х рр. провідна роль у державному управлінні країною, а отже й у суспільно-політичному житті Польщі належала двом таборам – народовій демократії (ендекам) та «пілсудчикам». В українському питанні вони дотримувалися різних концепцій. Ендеки, очолювані Р. Дмовським, керувались «інкорпораційною» концепцією щодо України, згідно з якою до складу Польщі повинні були увійти Східна Галичина, Волинь і Поділля. Друга частина програми – створення однонаціональної Польської держави через примусову асиміляцію поневолених протягом 1918–1923 рр. народів так званих «східних кресів», і передусім українського населення. Політика асиміляції цих народів розпочалася негайно. Головним завданням культурно-освітніх закладів ендеки вважали те, щоб усіляко прискорювати асиміляцію населення «східних кресів», тому цю свою шовіністичну політику колонізації уряд намагався здійснювати послідовно й безкомпромісно, за допомогою жорстоких репресій та переслідувань [10].

Виникнення й становлення культурно-освітніх громадських організацій українців Волині у 20–30-х рр. XX ст. – унікальне явище національної історії. Розвиваючись в умовах панування польської державно-політичної системи, вони суттєво впливали на пробудження та активізацію національної свідомості українства, сприяли соціальному захисту й розвитку освіти, культури українського населення краю, що зазнавало асиміляції та дискримінації.

У цей період на Волині діяло понад 40 добровільних українських об'єднань, у тому числі 28 – культурного й освітнього спрямування, діяльність яких регулювалася спеціальними законодавчими актами, що застерігали їх від участі в розв'язанні політичних та економічних завдань існували здебільшого за рахунок самофінансування, добровільних внесків, а деякою мірою – за державні субсидії.

За змістом діяльності, масовістю, масштабами й сферою суспільного впливу та іншими типологічними характеристиками культурно-освітні організації можна виділити на дві основні групи: а) освітні; б) культурно-мистецькі. Щоправда, така класифікація є умовною, оскільки деякі з добровільних об'єднань не існували в «чистому» вигляді, тобто мали більш широкий комплекс суспільних завдань. Це стосується, наприклад, «Просвіти», діяльність якої охоплювала і освітню, і культурно-мистецьку сфери. Тому, на нашу думку, щодо цієї організації більш правомірно вживати термін «просвітницька» й визначати її головною, базовою установою в багатогранній культурно-освітній сфері.

Водночас такі товариства, як «Рідна школа», Товариство імені Лесі Українки, Українське товариство вчителів середніх шкіл, «Українська школа», мали чітко окреслену мету – розбудову національної освіти. Діапазон їхньої діяльності в цьому напрямі теж був досить широким [11].

Такі ж громадські об'єднання, як Союз українок, Товариство прихильників православної освіти та оборони традицій православної віри ім. П. Могили, «Просвітянські хати», «Пласт» і деякі інші діяли здебільшого на становій основі, в інтересах різних верств українського населення й лише побіжно займалися розв'язанням окремих завдань культурно-освітньої сфери.

На відміну від Галичини, де всі осередки «Просвіти» діяли на основі матірнього товариства у Львові, на Волині кожна повітова «Просвіта» мала свій власний статут – головний правовий документ, хоча різниця між ними була незначною. Однак шлях до організаційного оформлення товариств у кожному з повітів відрізнявся рівнем складності й характером стосунків із владою щодо визнання останніх. Тому вважаємо за доцільне коротко розглянути історію становлення найактивніших осередків «Просвіти» на Волині [9].

Луцька повітова «Просвіта» як товариство вперше було зареєстроване Житомирським окружним судом 17 вересня 1918 р. під №407. У травні 1919 р. Луцьк зайняли польські війська. Саме при польській владі відбулося формальне легалізування товариства «Луцька просвіта». Загальні збори скликані 19 січня 1920 р. Тоді з'ясувалося, що через невчасне реєстрування «Просвіти» із встановленням польської влади потрібно подати статут товариства (польською мовою) на затвердження до начальника Волинської округи (пізніше – воєводства). Статут товариства «Луцька повітова

просвіта», в основу якого покладено попередній статут, затвердив начальник Волинської округи 8 березня 1920 р. А 14 березня на основі вже цього документа відбулися перші установчі збори [1].

Завданням просвітян була оборона культурних, правних, економічних інтересів української людності через улаштування курсів, заснування кооперативів. Передбачалося, що в разі потреби товариство надає матеріальну допомогу своїм членам.

У документі чітко визначено членство та організаційну структуру «Просвіти» [6]. Так, у §3 статуту йдеться про те, що до складу членів товариства входять українці, які бажають і можуть працювати на ґрунті української національної культури, а також особи інших національностей, котрі відповідають тим самим вимогам. У § 4 цього ж документа наголошується, що в члени товариства приймають осіб, які зобов'язуються виконувати всі вимоги статуту й постанови загальних зборів, а також сплачувати членські внески [6].

У п'ятому розділі перераховуються джерела, що постачають кошти товариству: вступні та членські внески, прибутки від проведених вистав, концертів, курсів, лекцій та створених бібліотек і читалень. Кошти «Просвіти» становлять також пожертвування, позички, прибутки від підприємств товариства та його видань.

Згідно зі статутом, управління «Просвітою» здійснюють такі органи: загальні збори, Рада товариства й ревізійна комісія. «Загальні збори єсть вищий законодавчий орган товариства», – зазначено в документі. Розгляд та затвердження статуту, обрахунків, звітів, а також розв'язання майнових питань, обрання голови, скарбника й секретаря, виключення членів товариства – ось обсяг справ, якими займаються загальні збори.

У § 20 статуту наголошується, що постанови цього органу обов'язкові для всіх членів товариства.

В окремому розділі статуту викладено умови ліквідації товариства:

- а) коли на це буде постанова 3/4 голосів членів «Просвіти»;
- б) коли в товаристві залишається не більше п'яти дійсних членів.

У документі обговорено, що на випадок ліквідації «Просвіти» її майно передається одному з національних культурно-просвітницьких товариств [6].

Історія становлення й організаційного оформлення Рівненської «Просвіти» багато в чому подібна до Луцької. Створена вона була ще в 1917 р., переважно українцями – військовими з колишньої царської армії, працювала в напівлегальних умовах, не раз заборонялася польською адміністрацією. Відновила свою роботу Рівненська «Просвіта» в першій половині 1920 р. Так, 7 червня в рівненському старостві зареєстровано статут товариства, перший варіант якого розроблено ще в червні 1920 р. У ньому записано: «Товариство “Просвіта” має на меті дбати про культурно-національний розвиток українського народу в м. Рівному і гмінах: Рівненській, Клеванській, Деражненській, Кустинській, Степанській, Березнівській, Костопільській, Бугринській, Стиденській, Здовбицькій, Дядьковицькій і Корецькій. Слід зауважити, що, порівняно зі статутом Луцької «Просвіти», рівненський більш конкретно розписував порядок членства товариства [8].

Якщо статuti Луцької та Володимир-Волинської «Просвіт» (й деяких інших) більше десяти років залишалися майже сталими, то статут Рівненської «Просвіти» у зв'язку із серією її заборон зазнав значних змін (так само й Лубенської та Кременецької «Просвіт»). Воєвода власноручно вніс зауваження до статуту, викресливши з нього пункти, що стосувалися діяльності «Просвіти» в кооперативній, правовій, адміністративній і господарчій сферах.

З іншого боку, керівники Рівненської «Просвіти» постійно працювали над удосконаленням статуту, вносячи до нього зміни й доповнення. Наприклад, загальні збори 26 листопада 1922 р. включили в статут низку доповнень. Так, коли перший статут мав 33 пункти, то статут, затверджений у цьому році, уже складався з 56 пунктів [8].

Рівненська «Просвіта» більше уваги приділяла роботі з молоддю й дітьми, виділивши цей важливий напрям діяльності в окремі секції. Та й фактичний матеріал, зібраний нами, свідчить, що в окрузі Рівненської, Лубенської, Кременецької «Просвіт» активно діяли такі молодіжні секції та гуртки, як «Пласт», «Сокіл», «Якор», «Діточний клуб», «Юнацьке товариство», літні «дитячі садки» й ін. Тобто, тут удалося налагодити більш систематичну працю в дошкільному та позашкільному вихованні українських дітей і досягти значних успіхів [8].

«Рідна школа». Вважаючи керівною Головною управу у Львові, новостворені філії діяли за її статутом, який визначав конкретні цілі, а саме: допомогу утриманню всіх типів шкіл; побудову навчальних приміщень; улаштування шкільних, «доповнюючих», гімназійних, семінарських, фахово-

господарських та інших курсів, зокрема й позашкільної освіти; організацію шкільних бібліотек; видання шкільної та дитячої художньої літератури й ін.

У другій половині 20-х рр. польська влада знову спинила цю акцію, аргументуючи тим, що на Волині «існують інші приписи про товариство». Із формально-правового погляду це мало підстави, оскільки діяльність громадських об'єднань Волині регулювалася розпорядженням Генерального комісара східних земель про організації та союзи від 25 вересня 1919 р., а галичини – прийнятим ще 1863 р. австрійським законом про товариства. Після уніфікації 1932 р. законодавства Польщі щодо діяльності громадських товариств, яке передбачало для українців рівні права з польськими громадянами при створенні останніх, ця причина, з формально-правового погляду, відпала. Проте польська влада й надалі не допускала створення «Рідної школи» на Волині. Так, у 1933–1934 рр. відмовлено в затвердженні статутів цих організацій у Ковелі, Острозі, Степані та ін. (близько десяти заявників). Свої дії влада мотивувала тим, що «зі змісту статуту не випливає, що Львівське товариство «Рідна школа» має право створювати свої відділення на території Волинського воєводства». Крім того, у цих намаганнях убачалися «політичні тенденції».

Товариство імені Лесі Українки. 7 серпні 1929 р. в Луцьку організовано Товариство імені Лесі Українки, яке перебрало на себе права концесіонера Луцької української гімназії, а концесію, видану на ім'я Є. Петриківського, кураторія скасувала, про що повідомила його листом і запропонувала всі документи гімназії передати товариству.

Початок діяльності товариства пов'язаний безпосередньо з кураторством над Луцькою українською гімназією. Воно ще не мало власного статуту й керувалося здебільшого передбаченнями концесійного положення. Лише через сім років, а саме 16 грудня 1936 р., затверджено основний статут товариства, судячи з якого, можна зробити висновок, що за цей час воно докорінно змінило мету та свої функціональні обов'язки й значно розширило сферу впливу на освітянське середовище всієї Волині [7].

Статут товариства складається із семи розділів. У першому зазначено, що час існування товариства необмежений, а тереном його діяльності є Волинське воєводство. Управа товариства розміщена в м. Луцьку. Другий розділ розкриває мету й засоби товариства. Так, у §4 зазначається: «Мета товариства – дбати про розвиток українського ліцеального, середнього та початкового шкільництва, як загальноосвітнього, так і фахового, а також освіти передшкільної й позашкільної на терені діяльності товариства». У §5 наведено обов'язкові правні приписи для досягнення зазначеної у §4 мети [7].

Статут §6 наголошує, що всі засоби товариства (членські складки, плата за науку, дари, записи, вклади, спадщини й субвенції, добровільні внески, рухоме та нерухоме майно) призначені виключно для досягнення цілей, означених у §§4 і 5.

Розділ 3 статуту детально визначав права та обов'язки членів товариства, які поділяються на дійсних і почесних. «Дійсним членом т-ва може стати кожна повнолітня особа української на-родности або українська правна особа, що її прийме Управа до складу т-ва. ... Почесних членів т-ва вибирають Загальні Збори абсолютною більшістю голосів з-поміж осіб, що спричинилися до розвитку т-ва або української освіти взагалі чи то особистою видатною працею, чи то значними жертвами». Головні обов'язки членів товариства – усіма засобами допомагати здійсненню цілей товариства, залучати нових членів, дотримуватися всіх приписів статуту, своєчасно сплачувати членські внески (2 злотих – вступних і 50 гр. – щомісячно) тощо.

Розділ 4 визначає керівні органи товариства: управу, ревізійну комісію, загальні збори, їхні права й обов'язки та регламентує їхню діяльність. Наприклад, засідання управи відбувається не менше як один раз на місяць, ревізійної комісії – один раз на три місяці, загальних зборів – один раз на рік тощо.

У розділі 5 обґрунтовано статутні вимоги щодо філій товариства [7].

Статут визначає також функції товариського суду для вирішення непорозумінь між членами, які будуть виникати в процесі їхньої діяльності (розділ 6). І, нарешті, розділ 7 статуту визначає кінцеві приписи: «Урядова мова т-ва українська. У цій мові провадиться листування, видаються ... оголошення. Винятково т-во може видавати свої публікації і в іншій мові». Тут же визначено умови, за яких відбувається ліквідація товариства. Як бачимо, статут товариства чітко визначає безумовний освітянський характер його діяльності. Щоправда, товариство так і не встигло реалізувати більшість своїх добродійних намірів через радикальні суспільно-політичні зміни, що сталися на західно-українських землях за три роки після затвердження основного статуту, у зв'язку з відомими подіями

вересня 1939 р. Усе ж за 10 років свого існування воно залишило помітний слід у становленні української гімназійної освіти на Волині [7].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Викладений вище матеріал свідчить, що головні національні товариства Волині протягом 20–30-х рр. перетворилися на масові загальнокрайові об'єднання з розгалуженою організаційною структурою та численними осередками на місцях. Основою їх поступу стали засади демократизму й націоцентризму, тобто орієнтація на традиції, цінності та інтереси українського народу.

Джерела та література

1. ДАВО, ф. 34, оп.1, спр. 432. Статут товариства «Луцької повітової «Просвіти».
2. ДАВО, ф. 46, оп.1, спр. 5022. Звіти Волинського воєводського управління.
3. ДАВО, ф. 57, с. 46, оп. 9, спр. 699. Матеріали з'їзду православних українців, що відбувся 5 черв. 1927 р., 7 лют. 1927 р. – 5 жовт. 1927 р. – 275 арк.
4. Акты Польской Республики за 1918–1920 гг. – Варшава, 1921. – 47 с.
5. Анкетные данные о деятельности филиалов «Просвита» за 1928 г. // Державний архів Волинської області (далі – ДАВО), ф. 54 (Луцьке повітове товариство «Просвіта»), оп. 1, спр. 326, 67 арк.
6. Статут українського товариства Луцька повітова «Просвіта» на Волині. 1921. // ДАВО, ф. 54, оп.1, спр. 14. – 8 арк.
7. Статут товариства ім. Лесі Українки в Луцьку. – Луцьк, 1929.
8. Проект статуту Рівненського повітового товариства «Просвіта» // ДАРО, ф. 30, оп.18, спр. 484.
9. Mędrzecki W. Województwo Wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych / W. Mędrzecki. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdansk ; Łódź, 1988. – 202 s.
10. Волинь у міжвоєнний період (1921–1939) / М. М. Кучерепа. – Луцьк : [б. в.], 1994. – 24 с.
11. Енциклопедія Українознавства. – Париж ; Нью-Йорк, 1968. – Т. 6. – 348 с.

Булавина С. Правовой статус украинских общественных организаций на Волини (1918–1939 гг). В статье исследуются юридические основания деятельности украинских общественных организаций Волини межвоенного периода. Проанализированы характерные особенности украинских общественных организаций и обоснованы основные уставные положения. Показано, что после Первой мировой войны, когда на месте недавно могущественных империй появились национальные государства, сформировался новый политический порядок. Принцип самоопределения наций получил всеобщее признание, однако он применялся не всегда. Значительное внимание уделяется новообразованному Польскому государству, где проживало 27 млн граждан, среди которых – более 5 млн украинцев. Власти проводили откровенную антиукраинскую политику. Игнорируя потребности украинцев, польское правительство действовал так, словно это были исконные польские земли, подчиняя политическую, культурную и экономическую жизнь Западной Украины собственным интересам.

Ключевые слова: правовой статус, украинские общественные организации, украинско-польские отношения, устав, законодательство, Волинь.

Bulavina S. Legal Status of Ukrainian Public Organizations in Volyn (1918–1939). In the article the legal basis of Ukrainian public organizations of Volyn region in the interwar period is investigated. Characteristics of Ukrainian public organizations are analyzed and main statutory provisions are proved. It is shown that after the World War I nation-states appeared instead of powerful empires and a new political order was formed. The principle of self-determination was universally recognized, but not always used. Considerable attention is given to the newly formed Polish state, with the population of 27 million people, including more than 5 million Ukrainians. The government conducted the anti-Ukrainian policy. Ignoring the needs of the Ukrainians, the Polish government has acted as if it were native Polish lands, by subjecting the political, cultural and economic life of Western Ukraine its own interests.

Key words: legal status, Ukrainian public organizations, ukrainian-polish relations, statute, legislation, Volyn.

УДК 341.232.2 (477)

В. Колодяжна

Транскордонне співробітництво України: поняття, види, форми

У статті висвітлено підходи до визначення поняття «транскордонне співробітництво (ТКС)», проаналізовано види та форми його реалізації в умовах європейської інтеграції України.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, інтеграція, глобалізація, євро регіон, Україна.